

TASVİR-i EFKÂR

te kapatıldı. Gazete son defa Talha Bey'in oğlu Ziyad Ebüzziya tarafından 2 Mayıs 1940'ta yayımlandıysa da yine hükümet tarafından sık sık kapatıldı. Velid Bey'in ölümünden (12 Ocak 1945) sonra Ziyad Ebüzziya gazeteyi Cihat Baban'la birlikte *Tasvir* adıyla çıkardı (1945-1949). Gazete bu dönemde de on yedi defa kapatıldı, otuz beş defa mahkemeye verildi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İrade, Meclis-i Valâ, nr. 19983; *Tasvir-i Efkâr* (Koleksiyon), Milli Ktp., nr. 1957, SB 90, AÖ 8510; TBMM Ktp., nr. 12/1-3/98-99/7; İSAM Ktp., nr. 969; Ahmed Râsim, *İlk Büyük Muharrirlerden Şinâsi*, İstanbul 1927; Hilmi Ziya Ülken, "Tanzimatın Sonra Fikir Hareketleri", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 757-775; a.mlf., *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1966, I, 78-82; Pertev Naili Boratav, "Nâmîk Kemal'in Gazeteciliği", *Nâmîk Kemal Hakkında*, İstanbul 1942, s. 163-188; Server R. İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, İstanbul 1943, s. 14, 24, 55-60; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1956, I, 116-117, 183-188, 224-227, 328-330; Hasan Refik Ertuğ, "Türk Basını Nasıl Doğdu ve Gelişti", *Yeni Türkiye*, İstanbul 1959, s. 171-205; a.mlf., *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, İstanbul 1970, I, 178-184; Fuat Süreyya Oral, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1968, I, 82-85; Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın*, Ankara 1971, s. 120-126; A. D. Jeltyakov, *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın: 1729-1908*, İstanbul, ts. (Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik), s. 53-58; M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1982, s. 184-200; R. H. Davison, "How the Ottoman Government Adjusted to a New Institution: The Newspaper Press", *Turkic Culture: Continuity and Change* (ed. Sabri M. Akural), Bloomington 1987, s. 17-26; İlber Ortaylı, "Tanzimat Devri Basını Üzerine Notlar", *Cahit Talas'a Armağan*, Ankara 1990, s. 397-404; Nesimi Yazıcı, "Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1994, s. 55-84; Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul 1992, s. 31-37; a.mlf., "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", *TCTA*, I, 68-93; a.mlf., "Tasvir-i Efkâr", *DBİst.A*, VIII, 219-220; Ziyad Ebüzziya, *Şinâsi* (haz. Hüseyin Çelik), İstanbul 1997, s. 192-274; Âlim Gür, *Ebüzziya Tevfik: Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*, Ankara 1998, s. 245-261, 303-306; Nilgün Gürkan Pazarıcı, "İmparatorluktan Ulus Devlete Modernliğin İnşasında Gazeteciler", *Osmanlı Basın Yaşamı Sempozyumu: 6-7 Aralık 1999*, Ankara, ts., s. 47-67; Nurretin Güz, "Şinâsi ve Nâmîk Kemal'in Osmanlı Fikir ve Basın Hayatına Katkıları", a.e., s. 83-95; *Takvîm-i Vekâyi'*, sy. 614, İstanbul 21 Zilhicce 1277; *Tercümân-ı Ahvâl*, sy. 199, İstanbul 2 Muharrem 1279; "Zuhûr-ı Tasvir-i Efkâr", *Mecmûa-i Fünûn*, sy. 1, İstanbul 1279, s. 46; Tülin Sümer, "İlk Büyük Gazetecimiz Şinâsi ve Tasvir-i Efkâr'ın Çıkışı", *BTTD*, V/26 (1969), s. 56-57; Kenan Akyüz, "Tasvir-i Efkâr", *TA*, XXX, 478-479; Ömer Faruk Akün, "Şinâsi", *İA*, XI, 550-551; a.mlf., "Nâmîk Kemâl", a.e., IX, 57-60; "Tasvir-i Efkâr", *TDEA*, VIII, 279-280.

NESİMİ YAZICI

TAŞ

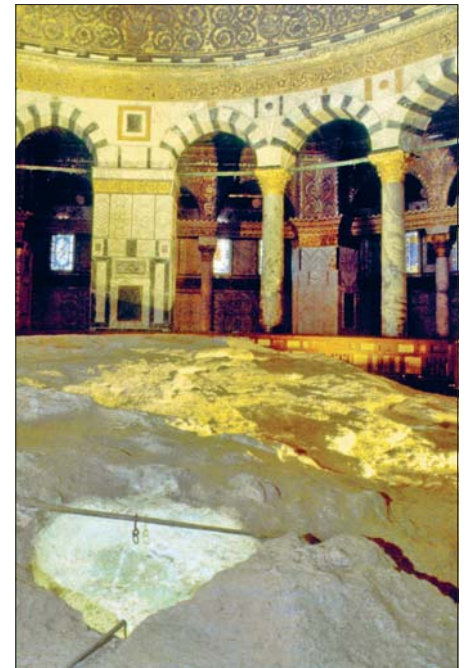
Farklı jeolojik zamanlarda katılmış ve sertleşmiş yeryüzü katmanlarına ve bunlardan kopan parçalara denir. Taşlar genelde üç gruba ayrılır. Bunlardan bir kısmı püsküren magmanın donmasından oluşmuştur ve püskürük (eruptif) taşlar veya kayalar adını taşır. İkinci tür tortul (sedimental) denilen taşlardır. Bunlar, diğer taşların üstünde yatan tabakalar veya levhalar halinde ve piramit yahut kubbe şeklinde ya da tamamen biçimsiz kütleler görünümünde sertleşmiş eski deniz dibi çökteleridir. Bu iki taş türünün basınç ve sıcaklık altında değişime uğramasından meydana gelen, az veya çok nisbette kristalleşmiş olanlara başkalaşmış (metamorfik) taşlar adı verilir. Taşlar talktan elmasa kadar 1 ile 10 arasında derecelendirilen ve gittikçe sertleşen bir sıraya göre tasnif edilmiştir. Çoğu karbon, demir ve silisyum gibi elementlerin karışımından oluşur. Püskürük gruba giren granit gibi çok sert taşlar kuvars, feldispat, mika vb. minerallerden teşekkül eder. Mermer türleri metamorfik gruba dahildir.

Türkçe olan taş kelimesinin yerine Osmanlı Türkçesi'nde Farsça'dan geçen "senk" de kullanılmaktaydı. Arapça'da taşların yapısına, büyüklük küçüklüğüne ve kullanım alanına göre farklı adları bulunsa da (Seâlibî, s. 25, 305-309) genelde taş karşılığında "hacer" kelimesine yer verilir. Büyük taşlar ve kayalar ise "sahre" adıyla anılır. Kelime daha çok Kudüs'te bulunan, üzerine Kubbetü's-sahre'nin inşa edildiği haccer-i muallak için kullanılır. Kur'an'da geçen sahr kelimesi bazan içindeki oyuklara insanların ve hayvanların sığındığı büyük taş blokları ifade eder (el-Kehf 18/63; Lokmân 31/16). Semûd kavminin Hicr bölgesindeki kayaları (sahr, cibâl) oyarak ev yaptıkları anlatılır (el-Fecr 89/9; el-A'râf 7/74; el-Hicr 15/82; eş-Şuarâ 26/149).

Araplar yerleşik toplumlara binalarını taştan inşa ettikleri için "ehl-i haccer" diyorlardı. Arap yarımadasında düzgün taş yapılardan oluşan eski Necran (Uhdûd) gibi şehir kalıntlarına rastlanır. Vehb b. Münebbih'e göre Kâbe'den sonra bina için taşın kullanılması ilk defa Yemen'de Gumdan'ın inşasında ve el-Cezîre'de Harran'da görülmüştür. Rivayete göre Gumdan her cephesi ayrı renkte kırmızı, beyaz, sarı ve yeşil mermerden yapılmış dünyanın ilk gökdeleniydi (Ahmed b. Abdullah er-Râzî, s. 20-21). Araplar taş evlere özelliklerine göre "ukne, ütüm, kasr" gibi adlar veri-

yorlardı. Mimarlık hakkında bir risâle kalem alan Câfer Çelebi taşları "âlâ ve güzidesi cevher, ednâsi kara taş ve bunların ortasında mermer" olmak üzere üç gruba ayırır. Ona göre bunların her biri on ikişer tür taştan, mücevherler de ikişer tür beyaz, mavi, yeşil, sarı ve dört tür kırmızı taştan oluşmaktadır. Beyazlar mâs (elmas) ve billûr; maviler firûze ve gök yakut; yeşiller zümrüt ve zebercet; kırmızılar lâl, kızıl yakut, akik ve mercan; sarılar sarı yakut (topaz) ve kehribardır. Zaîfî'nin *Risâle-i Cevâhîr-nâme*'sinde de cevherler on iki adettir. Zaîfî bunların özellikleri, ruhi ve bedeni hangi hastalıklara iyi geldikleri hakkında bilgiler verir (Kutlar, s. 85 vd.). Câfer Çelebi'ye göre mermerler de ikişer tür beyaz, siyah, kırmızı, yeşil ve dört tür alaca olmak üzere on iki çeşittir. Beyazlar mâlikî ve Marmara (Kapudağ), siyahlar Şam ve Üsküdar, kırmızılar somaki ve serçe gözü, yeşiller Dahnâ ve yeşim, alacalar Zile (Tokat), kurtbağrı, alaca serçe gözü ve Tekfur dağı mermerleridir. On iki tür kara taş ise sahr (kaya), sald (sert taş), celmûd (sert taş), kaddaha (çakmak taşı), safvân (düz sayılık), neşefe (sünger taşı), safiha (iri ve yassı kaldırım taşı), kahkare (sert taş), cendel (büyük kayadan kopmuş iri taş, değirmen taşı), hasba (çakıl veya kum taşı), haşrem (kireç taşı) ve safadır (kayağan, şist) (*Risâle-i Mi'mâriyye*,

Kubbetü's-sahre'nin içinden bir görünüş

vr. 57^a-60^a, 76^a-76^b; a.g.e., nşr. Crane, s. 69-72, 93).

Süs eşyalarında kullanılan cevherler değerli taşlar (el-ahcârü'l-kerîme) diye adlandırılır. Bunlarla ilgili eski Yunan ve Hint kökenli bazı eserlerden söz edilir. İslâm tarihinde de erken sayılan dönemlerde bazı telifler yapılmıştır. Bunlardan biri Yuhan-nâ b. Mâseveyh (ö. 243/857) tarafından kaleme alınan *Kitâbü'l-Cevâhir ve şifâtihâ ve fî eyyi beledin hiye ve şifâtü'l-gavvâsîn ve't-tüccâr* adlı eserdir. İmâd Abdüsselâm Raûf'un yayımladığı kitapta inci, yakut, elmas, kerkend (sindiba), safir, kızıl kuvars, zümrüt, firûze, lapis lazuli (lâ-civert taşı), lâl, süleymânî, kuvars, akik Mek-kî, mercan, ametist, kibrîtü'l-ahmer vb. taşlar, bunların özellikleri, buldukları yerler, elde edilimleri gibi konular işlenmektedir (s. 24 vd.). Kitabın nâşiri yazdığı zeyilde daha birçok değerli taşın adı, terkihi, rengi, şeffaflık ve sertlik derecesi ve bulunduğu yerlerle ilgili bilgiler vermektedir. Değerli ve yarı değerli taşlar hakkında kaleme alınmış en eski kaynaklardan biri de Bîrûnî'nin *Kitâbü'l-Cemâhir fî ma'rifeti'l-cevâhir*'idir. Değişik alanlarla ilgili bilgiler içeren eserin ana konusu değerli taşlar ve madenlerdir (s. 32 vd.). Ayrıca Beylek el-Kıpcâkî *Kitâbü Kenzi't-tüccâr (ti-câr) fî ma'rifeti'l-ahcâr* ve Tifâşî *Ezhârü'l-efkâr fî cevâhiri'l-ahcâr* adlı eserleri yazmışlardır. İslâm fikhında değerli taşlar daha çok zekât düşüp düşmemesi açısından konu edilir. Çoğunluğun görüşü süs eşyası olarak kullanıldığında zekâtının gerekmediği, ticaret malı olarak nisaba ulaştığında ise zekâtın farz olduğu yönündedir (bk. ZEKÂT).

Taşın insan hayatında önemli bir yeri vardır. Taştan alet edevat, kap kakak yapılmış, evler, saraylar, mâbedler, kaleler bina edilmiş, heykeller, putlar yontulup tapınılmış ve değerlilerinden süs eşyası olarak yararlanılmıştır. Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd'de, Kur'an'da ve hadislerde çeşitli vesilelerle taştan söz edilir. Ahd-i Atîk'te taş mimari eleman, alet, eşya, süs eşyası, yazı malzemesi, tapınma aracı şeklinde birçok yerde geçmekte ve yapılan çeşitli benzetmelerde kullanılmaktadır (*Concordance*, "Stone 1", "Stone 2 [Precious Stones]" md.leri). Tarihteki birçok toplum taştan putlara tapmıştır. Rabb'in Mûsâ'ya, İsrâiloğulları'nın Ken'ân diyarına geçtiklerinde orada oturanları çıkarmalarını ve bütün taş tasvirleri ortadan kaldırmalarını emrettiği belirtilir (Sayılar, 33/52). İsrâiloğulları'nın dünyaya dağılacağı ve gittikleri yerlerdeki milletlere uyup ağaçtan,

taştan putlara tapacağı haber verilir. Câhiliye Arapları da çoğu taştan yapılmış putlara, hatta bazan yontulup biçim verilmemiş taşlara dahi tapıyordu. Ebû Recâ el-Utâridî, müslüman olmadan önce beyaz bir taş dikip bu taşta veya yolda rastlayıp beğendikleri bir taşta ibadet ettiklerini, daha güzelini görünce eskisini bıraktıklarını söylemektedir (*DîA*, X, 212; Dârimî, "Mukaddime", 1).

İslâm'da taş kültü (litholatrie) bulunmakla birlikte Kur'an'da Hz. İbrâhim'den kalan bir hâtıra niteliğiyle Makâm-ı İbrâhim'den söz edilmektedir. Diğer bir önemli taş ise Hacerülesved'dir. Tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla Kâbe'nin ilk inşası sırasında Ebûkubey's dağından getirilmiş ve bu taşın adıyla anılan köşeye yerleştirilmiştir. Hz. Ömer'in onun sadece bir taş olduğunu söylediği bilinmektedir (bk. HACERÜLESVED). Bi'setten önce veya bi'set sırasında Mekke'de bir taşın Resûl-i Ekrem'e selâm vermesi nübüvvetinin delilleri arasında sayılır. Câbir b. Semüre'den gelen bir rivayete göre Resûlullah bi'setten sonra o taşı tanımış (*Müsned*, V, 89, 95, 105; Müslim, "Fezâ'il", 1; Mâverîdî, s. 163), fakat aşırı ilgiye yol açacağı ve belki de putlaştırılacağı endişesiyle insanlara göstermemiştir.

Sözlükte "dikmek" anlamındaki **nasb** kökünden türeyen ve "dikili taş" mânasına gelen **nusb** (**nusub**) kelimesi (çoğulu ensâb), Câhiliye döneminde Kâbe'nin içinde ve çevresinde yer alan ve ilâhlar adına kesilen hayvanların kanlarıyla boyanan 360 kadar taş putu ifade etmekteydi. Kur'an'da bunların üzerinde veya adlarına kesilen hayvanların etleri haram kılınmıştır (el-Mâide 5/3). Kur'an'da ensâb içki, kumar ve fal okları ile beraber "şeytan işi pislikler" diye zikredilir (el-Mâide 5/90). Harem'in sınırlarını belirleyen taş alemlere de bu ad verilmiştir. Sınır belirleme veya işaret koymada taşın kullanımı eski bir gelenektir. Ahd-i Atîk'te Hz. Ya'küb'un Beer-şeba'dan Harran tarafına giderken yolda bir taşı yastık gibi başının altına koyup uyuduğu ve rüyasında Allah'la konuştuğu, o yeri belirlemek için taşı oraya dikerek üzerine zeytinyağı döktüğü ve oranın adını Beyt El (Allah'ın evi) koyduğu anlatılır (Tekvîn, 28/18-19; 35/9-15). Eski Mezopotamya'da sınırları belirlemede kullanılan üzeri kabartmalı siyah taşlara "kudurru" denilmekteydi.

Ahd-i Atîk'te Ya'küb'un, oğlu Bünyâmin'in doğumu sırasında ölen hanımı Rahel'in kabri üzerine bir taş diktiğinden söz edilir (Tekvîn, 35/30). Daha sonra Hz. Süley-

man tarafından inşa ettirilen mâbedin özel aletlerle düzgün bir şekilde hazırlanan taşlarından ve Süleyman'ın taş kesen 80.000 adamından söz edilir (I. Krallar, 5/15). Mez-mûrlar'da geçen (118/22-23), "Yapıcıların reddettikleri taş, köşenin başı oldu. Bu Rab'den oldu ve o gözlerinizde şaşılacak bir iştir" ifadesi dolaylı biçimde bir yapı tarzını belirtmektedir. Bu ifade ile muhtemelen, câriye olduğu için horlanan ve obadan çıkarılan, Hz. İbrâhim tarafından oğlu İsmâil'le birlikte Paran (Mekke) vâdisine yerleştirilen Hacer'in neslinden gelecek son peygamber Hz. Muhammed'e işaret edilmektedir. Nitekim Matta İncili'nde de bu sözler Hz. İsa'nın ağzından tekrarlanmakta, ardından onun kavmine şöyle dediği nakledilmektedir: "Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir. Bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır" (Matta, 21/42-44). Resûl-i Ekrem kendini ve diğer peygamberleri bir yapı örneğiyle anlatır. Yapıya bakanlar onu çok beğenir, fakat köşede bir tuğlasının eksik olduğunu görüp şaşırırlar. Resûlullah burada kendisinin son peygamber ve binayı tamamlayan son tuğla olduğunu bildirmektedir (Buhârî, "Menâkıb", 18; Müslim, "Fezâ'il", 22). Ahd-i Atîk'te geçen "sürçme taşı, tökezleme kayası" (İşaya, 8/14) ve Yahova'ya izâfe edilen "... Sion'da temel olarak bir taş, denenmiş bir taş, temeli emniyetli değerli köşe taşı koydum" gibi ifadeler Ahd-i Cedîd'de Petrus'un Birinci Mektubu'nda (2/6-9) teşbih diye yorumlanmıştır. Ahd-i Atîk'te ayrıca Hz. Hârûn için yapılacak tören kıyafetinin ve mâbedin süslemeleri dolayısıyla değerli taşlardan söz edilmektedir (*Concordance*, s. 1130).

Kur'an'da Allah yolunda saf bağlayarak çarpışanlar taşları birbirine kurşunla kenetlenmiş binalara (bünyân mersûs; Bîngöl, s. 93 vd.) benzetilir (es-Saf 61/4). Yine Kur'an'da dağların kazık kılındığı söylenir ki (en-Nebe' 78/7) bununla kayalardan meydana gelen dağların yer kabuğunun tesbiti ve dengesi için büyük önem taşıdığına dikkat çekilmektedir. Firavun için kullanılan "kazıklar sahibi" (zül-evtâd) ifadesindeki (Sâd 38/12; el-Fecr 89/10) "kazık" ile de bir yoruma göre, bir örneği İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda görülen Mısır'daki dikili taşlar ve piramitler kas-tedilmektedir (*Zafer*, sy. 114 [1986], s. 3-9). Kur'an'da ayrıca İsrâiloğulları'nın katılmış kalpleri taşta benzetilir ve onların taştan daha katı olduğu bildirilir. Çünkü bir kısım taşlardan nehirler kaynamakta,

İstanbul Sultanahmet Meydanı'ndaki (Atmeydanı) dikili taş

bir kısım taşlar yarılıp aralarından su çıkmakta ve bir kısım taşlar Allah korkusuyla yukarıdan aşağıya düşmektedir (el-Bakara 2/74). Kur'an'da ayrıca gösteriş için sadaka verenler ve onu başa kakmak suretiyle sevabını yok edenler üzerinde az bir toprak bulunan kayaya (safvân) benzetilir ki şiddetli bir yağmur toprağın kaymasına yol açar ve onu çıplak bir taş (sald) halinde bırakır (el-Bakara 2/264). Yine Kur'an'da "tîn"den (küpçü toprağı) pişirilerek elde edilen "sicci" taşlardan, özellikle günahları yüzünden cezalandırılan Lût kavminin üstüne bu tür taşların yağdırıldığından (Hûd 11/82; el-Hicr 15/74; ez-Zâriyât 51/33) ve Kâbe'yi yıkmaya gelen Habeş ordusunun üzerine sürüler halindeki kuşlar tarafından bu taşların atıldığından (el-Fîl 105/4), inci ve mercandan, kıymetli taşlarla yapılmış süs eşyasından (en-Nahl 16/14; el-Fâtır 35/12; er-Rahmân 55/22) ve cennet kadınlarının yakut ve mercana benzediğinden (er-Rahmân 55/58) söz edilir. Kur'an'ın bildirdiğine göre cehennemden biri de taştır (el-Bakara 2/24; et-Tahrîm 66/6). Ashâb-ı Kehf'in hikâyesinde geçen "rakim" de bir yorumla göre onların adlarının üzerine yazıldığı taş kitâbedir.

Taş ilk insanlardan itibaren birçok eşya ve alet yapımında kullanılmıştır. Yakın za-

mana kadar insanlar ateş yakmak için ceplerinde bir çakmak taşı parçası ile on vurup kıvılcım çıkarmaya yarayan bir çelik parçası taşırdı. Dünya müzelerinin hemen hepsinde, tarih öncesi insanların Yontma Taş ve Cilâli Taş dönemlerine ait çakmak taşı yahut volkan camından (op-sidyen) yapılmış çeşitli alet ve silâhlar bulunmaktadır. Araplar evlerinde, mukaddes emanetler arasında yer alan ve Hz. İbrâhim'e nisbet edilen tencere gibi taştan yapılmış birtakım eşya kullanmaktaydı. Hadis kaynaklarında "mihdab" adında leğene benzer bir kaptan ve bürme adı verilen, palandız denilen bir tür taştan yapılmış tencereden söz edilmektedir (İbnü'l-Esîr, I, 307; II, 104). Günümüzde özellikle köylerde dibek, soku, yalak gibi taştan oyulmuş araç gereçler hâlâ mevcuttur. Taşlarla ilgili inanışlar tarihin hemen her döneminde yaygındır. Dünyanın her yerinde eski toplumların tapınma dışında uğurlu saydıkları, muska ve tılsım olarak kullandıkları taşlar vardı (bk. MUSKA). Eski Türkler'de özellikle "yada" adı verilen yağmur taşı (yeşim) ayrı bir değere sahipti. Ülkemizde İslâm öncesinde yeri olmamakla birlikte gücüne inanılan, uğurlu sayılan ve şifa umulan taşlar vardır (Tanyu, s. 90 vd.).

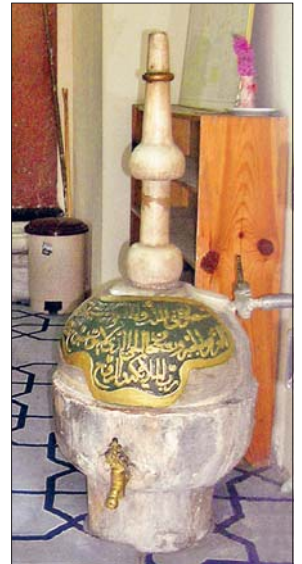
BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, I, 307; II, 104; *Müsned*, V, 89, 95, 105; Yuhannâ b. Mâseveyh, *el-Cevâhir ve şifâtühâ ve fi eyyi beledin hiye ve şifâtü'l-gauvâşin ve'l-tüccâr* (nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf), Kahire 1977, s. 24 vd.; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, IV, 406; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Fıkh'ül-luğâ*, Beyrut 1885, s. 25, 305-309; Mâverîdî, *A'lâmü'n-nübüvve* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Bağdâdî), Beyrut 1407/1987, s. 163; Bîrûnî, *el-Cemâhir fi mâ'rifeti'l-cevâhir*, Beyrut 1404/1984, s. 32 vd.; Ahmed b. Abdullah er-Râzî, *Târîhu medîneti Şan'a* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Amrî), San'a 1401/ 1981, s. 20-21; Câfer Efendi, *Risâle-i Mi'mâriyye*, TSMK, nr. 339, vr. 57^a-60^a, 76^a-b; a.e.: *Risâle-i Mi'mâriyye: An Early Seventeenth-Century Ottoman Treatise on Architecture* (trc. ve nşr. H. Crane), Leiden 1987, s. 69-72, 93; A. Marchet, *Önemli Taşlar ve Teknik Özellikler* (trc. A. İrmak), İstanbul 1950, s. 5 vd., 14, 25, 31; "Stone", *Concordance to the Good News Bible* (ed. D. Robinson), Suffolk 1983, s. 1129-1130; Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara 1987, s. 8 vd., 25 vd., 28-29, 90 vd.; Orhan Bingöl, *Arkeolojik Mimari'de Taş*, İstanbul 2004, s. 93 vd.; Fatma Sabiha Kutlar, *Klasik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhîr-nâme*, Ankara 2005, s. 62 vd., 85 vd.; Sargon Erdem, "Kazıklar Sahibi Firavun", *Zafer*, sy. 114, İstanbul 1986, s. 3-9; "Taş", *SA*, IV, 1914 vd.; Raşit Küçük, "Ebû Recâ el-Utâridî", *DİA*, X, 212; Nebi Bozkurt, "Ev", a.e., XI, 503, 504; Ahmet Güç, "Put", a.e., XXXIV, 364, 365.

NEBİ BOZKURT

Türk Kültüründe Taş Türleri. İşlevi Bakımından Taşlar. 1. **Ayak taşı.** Fazla girilip çıkılan büyük yapıların kapı eşiği önüne konulan sert taştır. Dekoratif amaçla da kullanılan bu taşlar genellikle camilerin avlu kapılarının iç, harime girilen taçkapıların dış tarafında eşiğin birkaç metre ilerisine yerleştirilmiştir (bk. AYAK TAŞI). 2. **Bulgur taşı.** Kaynatılıp kurutulmuş buğdayın kırılmasını sağlayan, üst üste konmuş 40-50 cm. çapındaki iki yuvarlak taş olup alttaki sabittir. Bunun ortasına üstteki taşın savrulmasını önlemek için bir mil çakılmış, üsttekinin kenarına yakın bir yere sap takılmıştır. Bu sapla taş çevrilererek ortasındaki delikten konulan buğday kırılır. Kırılan buğdaya bulgur, daha ince sine "dügü" veya "dügürcük" ismi verilir. 3. **Cellât taşı.** Osmanlı döneminde cellâtların, üzerinde infazları gerçekleştirdikleri mermer taştır. Bunlardan biri İstanbul Müftülüğü'nün ana kapısına 30 m. mesafede olup zamanla aşındığından 50 cm. kadarı günümüze ulaşmıştır. 4. **Değirmen taşı.** Buğday, arpa, mısır gibi tahılların öğütülmesinde kullanılır. Daha çok kum taşı, bazalt veya granitten yapılan değirmen taşları genellikle 1 m. çapında silindirik biçiminde iki parçadan ibarettir. Altta taşı sabit olup üstteki taş değirmenin altında yüksekte inen suyun çevirdiği çarka bir mülle bağlıdır ve onunla birlikte döner. Tahılın kolay öğütülmesi için taşların birbirine sürten yüzlerinde 5-6 mm. derinlikte dişler açılır. 5. **Dibek (Soku) taşı.** Buğdayın yıkanıp kurutulduktan sonra kabuğundan ayrılması ve daha kolay pişirilir hale gelmesi için ahşap tokmakla dövüldüğü içi çukur taştır. Genellikle 70-80 cm. ebadındadır ve içi 30-40 cm. derinliğinde oyulur. Köy meydanlarında, çeş-

Kocamustafapaşa
Sümbül
Efendi
Cami'i'ndeki
taş testi